

Därpå antände några egne magasinerne och broarne. Fienden åter Kyrkorne och husen i staden, hwarund. våra troupper, som tå ej bestodo mer utaf än 10 el. 12 man, neml. Gref. Carl Bielkes tredingsryttare och Öfwerste Dürings bremerska dragoner, sig retirerade på denna sidan om Norköping at landet här på orten betäcka. Fienden utskickade sina cossacker at desagera och bränna uti Dagsbergs, Eneby, Ryssens grymma procedurer uti Östergötland år 1719

(Avskrift efter original funnet i Lunds Stiftsbibliotek)

Kort berättelse om Ryssens grymma procedurer uti Östergötland, samt Allmogens uti Östkinds, Biörkinds och Lösings härader, obetänksamma råd och svåra förgripelse, at med honom sammanträda, och genom en edelig förbindelse pristå, underdånighet och trohet tillsäija, m.m.
Händt år 1719.

Den 27 nestleden Juli, ankom fienden med hela sin Galere escadre till Oxelsundskären, borttagandes ther åtskillige wackra fartyg.

Den 28 ejustem in uti Bråwiken, och begynte straxt med sitt sköflande och brännande, så att samma dag antändes H. Ex. Riks Rådets Baron Clas Ekeblads härliga gård Mauritsberg, wid hwilken är at remarqera, et antiguissimis temporibus ej långt ther ifrån warit et befäst slått eller fästning, hwar till så åtskilliga rudera som M.S. anledning gifwa.

Samma dag antändes och Skenäs slått, som Pfaltsgrafwen Johan Casimir, som war Konung Gustaf Adolphs swåger, och konung Carl Gustafs fader, låtit upbygga, när han hade desse härader till sitt lifgeding. Sedan Bråborg slått, som drottning Gunnila, konung Johann III-s gemål, låtit anlägga. Därsammastäd.(es) war en Rikssal, som med åtskillige courieusea rariteter war prydd och sirat, men det förnämste af allt war de härliga målningar, som representerade hela pfaltsgrafwens genealogie ifrån Caiser Carl V, intill konung Carl Gustaf.

Öfwer Bråwiken, gent emot Bråborg, uti Kålmården och Swintuna bygden, som hörer til Biörkinds härad och Konungsunds sochen, et Marmorstens Berg af alle handa slags färger, som synes långt uti siön, efter färgen är mäst hwit.

Utför Bråborg wid hamnen Pampus, borttoge Ryssarne et Holländskt köpmansskepp, lastat med salt och Portugis Win, kommande ifrån Lissabon och ärnade sig till Norköping. Skepparen ihälslogo de, och Båtsmännen körde de hufwudstupa af skeppet, och när de wille förklara sin oskyldighet hafwa de swarade sig anse lika en engelsk, hollänsk och svensk flåtta, hwilket jag sjelf hörde samma båtsmän berätta.

Sedan ruinerade fienden flere Herre Gårdar såsom Swinesund, Rotenberg och (Egby).

(måtte wara orätt om detta bör stå: Eriser Rupert)

Sid 2

Emällan de twänne senare ligger Näs, fröken Elsa Kurk tilhörigt, som på sådant sätt blef salverat, at när fienden ther med sitt röfware partie anlände, twenne karlar ifrån gården utsprungo, och låssade några pistol skått ropandes; bussar i gewär! Hwaraf Ryssarne förskräckte foro samma wäg the kommo ifrån, och sig förnöjde med det bekanta: westigia meterrent.

Eljest är ingen Herregård där i Näran mera öfwer förutan Räfsnäs Furingstads, Tingstads och Quillinge församlingar.

Sid 3

Eneby Kyrka upbrändes, men när de woro i werket, begrepne at then okristelige gärning föröfwa på Quillinge Kyrka, kom Öfwerste Baumgarten för adelsfanan med 60 ryttare, dem han delte i 4 tropper, undgiorde 6 el. 7 cossacker, dref 12 i strömmen, dem han dagen därefter uptog, och de öfwrige på flykten, hwarigenom Kyrkan blef bewarat.-

Om torsdags-middagen afbrände fienden Himmelstalund, som ligger på andra sidan om ån, drog där sedan upp några stycken, och begynte canonera våra tropper. Alt til klåckan 11 och 12 om fredagen brände han på ömse sidor om staden, men klåckan 1 ungefär kom han utmarscherandes med sin armé rangee en bataille och upställte sig i 3 el 4 linier, efter utseende 12 el. 13000 man infanterie; men af öfwerlöpare har jag hört, och dess armée, som han hade här nedre, bestod inalles af 18000 man, under General Dauprats kommando; och begynte reponsera våra tropper, som drog sig småningom undan, och fienden, så fort han avancerade, afbrände åtskillige gårdar, så som Borgs Herregård, strax wid Borgs Kyrka, den han skonte.

Har ei eller upbrändt någon Landskyrka, förutan Eneby.

När nu fienden kommit til Herrebro, ½ mil ifrån Norköping, fattade våra postö: Fant derföre han eftertankeligt, om han dem angripa skulle, menandes efter de woro så få och dock så dierfwa, thet de torde ha någre flere uti bakhåll at förlita sig på, drog sig så tilbakers åt Norköping igen, ehuru gärna han welat hälsa på Löfstads kostbara Slätt, et litet stycke därifrån belägit, och fru Grefwinnan Lilja tilhörigt, och upslog hela sit läger på Butängen wid Norköping.

Medan han där låg uppsnappade han hwar elden i staden hade förskont, och sköflade Källrarne, hwarest den redbaraste egendomen war undangömd, tillika med det som i tredgårdar och under husen war nedgrafwit, jemte hwad som i watnet war nedsänkt: Grafwarne fingo ei eller wara i fred, liken spolierades, och kistorne som woro af koppar, bortfördes, som gref. Renstiernas och flere andra.

Af staden lemnades intet öfwrigt för desse förstörare, mer än några siöbodas och lador, samt Hökaren Forsmans och Köpman Westerbecks hus, hwarest de haft sine höggwarter.

Sid 4

Detta skedde allenast genom förbemelte Forsmans tercederande, och på det sättet, at han först släkte ut elden, när han tog i hans hus, som är nest de andre, och när Ryssarne återkommo och wille tända elden igen, gick han emot dem med öl och brännwin, säjandes; altes god Wän, som är hans ordspråk, hwarföre de ock (skonte) honom.

Johannisborgs slått, förr mycket kostbart, men numera af intet särdeles värde, är ock i behåll. Hwar funderat af Hertig Johan til Östergötland.

I Norköping utbrändes et stort och kosteligt gewärsfactorie, tillika med sielfwa Påst Kammar huset, Commissarie Ekecrantz och Hockels sköna kläde manufactorie, tillika med flere andra manufactorier, som där til en ny (anlagd?) finnes.

Således måtte Norköping, til alla tidens märkwärdige exempel grufweligen läggas i aska, som fast han war den yngste i Östergötland, dock war den förmögnaste, största och beqwämaste, til hwilken fienden, efter menniskelige utseende, aldrig hade kunnat penetrera, där han ei först bruka en Svensk Båtsman, som hade sig noga bekant alla tilkomster och inlopp.

Norköping hade i sitt Sigil St Olof sittandes prydd på en stol wid et bord, med en yxa i handen.

Handelen ther sammastädes blef först privilegerad af konung Albrecht af Meckelburg år 1384, som uti wälmakten bestod i spannmål, som utskeppades öfwer och under 16000 tunnor, Järn och victualie saker til många 1000.

Hade det förnämsta Mässings bruk i Europa, af tegelsten och Hålländsk klink upmurat, Riksens Ständers Banque tilslagit: the skönaste qwarnar, mästandels af sten, samt det kosteligaste lax och ålfiske.

Midt igenom staden löper Motala Ström, som wid farlige tider stiger up, at man kan med händerna taga fisken på båten. Här af hade man sist exempel år 1708, som förebådade wår då öfwer hufwud hängande olycka.

Thenna å eller ström löper utur Wättern förbi Motala och går så in i Boren, därifrån til Roxen och så igenom Glan, therifrån har han sitt utlopp wid Norköping i Östersjön.

Hwad Böndernas galna och owarsamma uptåg och undergifwande under Ryssen angår, har därtil gifwet för sin ordsak och anledning, Ryssarnes på många ställen upslagne och kringströdde falska manifester, och de utan deras munteliga så löften som hotelser, jemwäl theras grannars i Södermanland påbegynte otidiga

Sid 5

förödmjukande för fienden, som bönderne funno så (nye) het uträtta, at han skonte deras hår från härjande och brännande, hwilket han dock i intet annat afseende gjorde, än at bruka andra med i leken, och sedan han fådt dem någorlunda på vägen til missförstånd emällan sig och then rätta öfwerhet, dem aldeles sin underdånige (få) höra, hwilket dock böndernas tjocka hierna tå straxt ei kunde begripa. Detta want ock sin fullbordan, i och jemwäl allmogen här neder i Skärgården först haft det tal, det de ock skulle biuda til och med et slikt bönerfallande kunna ernå sine gårdars bibehållande, dock lika wäl ei i det upsåt, at göra sig fienden underdåniga.

Men en bonde, wid namn Sven Bengtsson i Tomta och Kudby sokn, en menniska af naturen til all fördömlig ondska artad och böjelig, den där ock tilförne blifwit straffad för myteri, när äfwen detta talet kom för honom, tänkte han giuta olja på elden, och til denna sakens vidare utförande sig bruka låta, dock at han ei på andra fötter ställa. Griper så werket an med sådana krafter, som han förmådde, och til en begynnelse af sin arghet, går straxt om fredagen, som war den 31 juli, åstad at med fienden capitulera. När han warit där, reste Sven proforma til vår General, at begära betäckning för skär-gården, och fick 150 dragoner därtil. Men d. 2 aug. reste han med flere tilbakers åt Norköping, at med fienden til vidare Confrontation komma, som då dragit sig ut ur staden på sina galerer wid Johannisborg, men hans förtropper stodo ännu qware wid söderport, som emottogo förutan Sven i Tomta, 3-ne andra, alla gamla och gråhårige Gubbar, och förde dem på Galererne, där Sven kom til muntelig conference med Ryska Generalen, som gåfwo honom instruction huru han sig förhålla skulle: låtandes jemwäl upsätta en försäkring eller förbindelse skrift på Swenska och Ryska, som Sven skulle förmå de andra af allmogen at underskrifwa, så lydandes;

Wi underskrefne beder om nåd hos hans Ozariska Majjestät, at han aller nådigst befäller bewara oss för döden, och taga oss i hans aller nådigste hägn, och at våra hufwud icke måtte blifwa ruinerade, men ei förobligera oss med ed, at wara hans Ozariska Majjst trogne och

underdånige: men skulle wi emot vår begäran wara motsträfwiga;
så skall hans Ozariska Majjestät

Sid 6

befalla döda oss, och våra hus upbränna, eller med swärta färga. Sedan Sven hade bekommit denna skriften gåfwo och Ryssarne honom några exemplar af de tryckta patenteral, at dem til den öfrige allmogen utdela, på det han så mycket lättare måtte erhålla deras samtycke til underskriften. Därpå reste Sven til Kudby Prestegård, då Kyrkoherden därstädes, Nils Wennerdahl W. Göring? upläste begge skrifterne för allmogen. Sedan lätt Sven sin ton, och länsmannen Anders Andersson underskrifwer Böndernas namn, så de i Prästegården närwarandes, som ock andras som woro borta, så at på slikt sätt blef mången ---- och ärlig mans namn jemwäl antecknad.

Om måndagen den 3 aug. reste Sven tilbakers åt Norköping i tanka, at til fienden öfwerlefwerera samma underskrift, och sin begynte alliance ratificera, där några 100 man til häst woro sig samlade. Men de råkade til vår lycka ei bättre ut än at Major Hamilton blef dem först warse, som tillika med Gen. Major Urbanowitz och andra Officerare woro til staden inredne at om fiendens rörelser sig underrätta. Bönderne gingo fullmarche neder åt Galererne, och Sven i Tomta främst med en hwit fana. Fienden hade ock, til at wisa sin fredlighet, upsatt på alle sine galerer hwita flaggor, til hwilket jag sielf är oculatis testis. Emedlertid låssades 3-ne stycken skått på Galererne, som efter aftal skulle wara signalen när bönderne skulle komma: 2-ne Galerer kommo ock, som dem til fienden öfwerföre skulle, hwilka dock straxt wände om igen, sedan de Blå begynte at wisa sig. Härpå kördes bönderna tilsammans på en äng kallad Sylten, då dem förehölts deras före—liga förehafwanden. En del bad om nåd och tilgift, betygandes det aldrig deras mening warit at giöra sig under fienden, utan allenst bedia om förskoning til deras hus och egendom, men en del begynte raisonera, och förklara sig hafwa med rätta at sådant medel til sin conservation bruka, när öfwerheten lämnat dem wärnlösa. Men deras raisoner galt intet i detta forum, utan Generalen lät giöra processen kort, lättskiuta straxt på detta protesterande parti, så at 4 blefwo döds skutne och 8 illa sårade. Sedan fördes allesammans fångliga til lägret, och woro där i några dagar, men fingo sedan lof at resa hem, sedan hufwudmännen til detta tiltag woro uttagne, och hit på Slottet insände.

Den 17 aug. begyntes den af Hans Kongl. Majjst. förordnade undersöknings commission, som förrättades af deras Exel. Gref. Magnus Julius Delagardie och Baron Clas Ekeblad, samt Gen. Leut. och Guvernören Jacob Burenschöld, Lagmannen Thomas Fehman, Lagmannen Magnus Kihl, Kapitain Conrad von Brunian och

Häradshöfd. Daniel Sparschöld, Justitie Exellairen Baron Gabriel Stierncrona, hwar på hans Majjest. och Riksens Ständers wägnar, såsom actor cause? och högsta ombudsman.

Sid 7

Den 29 aug. publicerades dommen, hwaruti Sven Bengtsson i Tomta och länsman Anders Andersson dömdes at halshuggas och steglas. Siu stycken andra, som warit mer än den öfrige allmogen häruti delaktige, at halshuggas, tillika med någre andre, som genom lätt uttogos, någre til fångsel och gatulopp.

Hwad som dugde äta och dricka i Qwillinge Prästegård äro, ---- där liggande Adels Ryttare, som betäckt Kyrkan och Prästgården förbrukt: dock är säden i behåll som växt i år;

I Qwillinge sokn: och följande gårdar och byar af fienden afbrände, om jag rätt minns, dock har jag sedt endera etter de flesta. –Malmö, a) Biörnwiken, b) Loddby, c) Herstaberg, d) med bondgårdarne, förutan Harsses gård Kuddby, e) Trönäs, Ösby, Grimsta, Klingsta, Eglinge, Olof Perssons torp.

I Eneby sokn: Kyrkan, Prästgården, Himmelstalund, Ingelsta, Berga, Besketorpet, Ringsta, Fyrby, Tråbrunna, Lennartsberg.

I St Johannes sokn: förutan hwad som war i staden/:

den hel och hållen utgången är, undantagandes den wästra Tullporten, Tullstugan, Forsmans och Westerbecks hus, 2 el. 3 kojor i Drag, och Wilkens åbod wid Bleket, hela Wrinnawi, Hagby, Wallby, Lida, Ånestad, Brånsta, Smedby, Nafwesta, Lindö, Wästerbyholm, Händelö, Melby, Rosendal etc. dessutom har den olyckan hänt mig, at af hela Borgs sokn är intet mer igen än Kyrkan, Kättsätter, et Rusthåld, 2 el. 3 hus i Hushaga och Herrebrotorpen, warandes efter Prästgården intet mera i öfrigt än brygghuset, drängstugan och badstugan.

Löt sokn: är orördt, äfwen om dess Hö och boskap är til en stor del af vårt krigsfolk förstördt.

I Tingsta sokn: är afbrändt, Åselsta, en stor del af Smedby.

I Furingstad sokn: Prästegården, Skålsund, Lilla Sö--?

I Styrsta sokn: Prästegården, Kyrkobyen, Wällersta, Berga, Husby, Winnerstad, Gillerfälla, Bråborg, Ållnö.

I Konungsunds sokn: Swinesunds Herregård.

I Stenby sokn: förutan bondebyar, Rotenberg, Ållnö.

I Öster Husby sokn: Skenäs, Mauritzberg, etc.

I Häradhammar sokn: intet Säteri, utan 3 el. 4 bondbyar.

Så jemmerligen är vårt wackra Östergötland åtgångit, och det som warar är, hafwa 4 el. 500 bönder slagit sig tilsammans at

Gifwa sig til fienden, och lemna honom sin Ed. Men

a) Herregård, Fru Strömfeldts, b) en kostelig Herregård Gref. Renstiernas, c) Herregård Fru Lejonschölds, hwarest Ryssarne först landstego, sedan gingo de med lodiorna wiken ända fram til staden, d) Herregård, e) en wacker Herregård warwid et

Läderbruk, där hade ock Ryssen sitt läger, f) Herregård Capit. Gyllenhammars, g) en wacker Herregård, hörer en Schuman til. En del af staden längst ned kallas så. h) Herregård, i) Herregård, k) Herregård, Gref. Sperlings, l) där ibland

Sid 8

Men då de med sin hwita fana på Stor Syltan kommo marcherande, at antwarda honom den underskrefne sidan, samt några 100 hästar til hans krigsfolk, at rida genom landet med, war han redan borta, och the blefwo af våra dragoner fasttagne, nödgade til at bygga Bro öfwer wid Himmelstalund. Och Länsmannen i Kuddby, Anders Andersson Höckerstad war swåger; med 4 el. 5 bönder, som warit roten til uptåget, såsom Sven i Tomta, Per i Wallingsta, åter bakbundne förda til Linköpings Slått. Detta skedde 3-je hujus. I går begynte Commissionen hållas öfwer dem, af gref. Dela Gardie, Gref. Ekeblad, Baron Burenschöld, Secr. Fehman, Secr. Karpe etc. och är inquisitionen ganska sträng.

Det war ifrån vårt wackra Wikboland en faselig hop Bönder innen för sakens skull. Herr Pastor i Tåby Collander beklagade för mig, at allenast 2 af hans församling icke hade warit insiderade i hopen. Smittan har sträckt sig in i Östra Husby, där gästgifwaren i Hälla och Olof i Hökstad warit med 150 Bönder i Hälla församlade, at gå til fienden. Man befarar at åtminstone de 2 af denne hopen, torde snart få stå på wakt och titta genom en Humpe glugg.

Huru faseligt Norköping nu är, där intet annat är, än stygga murar, förtorkade trän af hettan och några swarta stubbar: Der är nu heltyst, och man får lukta branden, och en stor hop kreatur, som satt lifwet til, kan jag ei fyllest beskrifwa. På stadskyrkogården ligger på alla sidor om porten en död häst, å på andra sidan gifwa de många omförde och utwältade liken en grym lukt.

Af Hr. Commissarien Ehrenspets Fru war hela swepningen borttagen. Så ser det ock ut i Herregrafwarne i St. Johannis Kyrka, hwarest kistorne äro öppnade och liken utkastade. På St. Johannis Kyrkogård förrättas nu Gudstiensten, dock allenast en predikan hwar söndag och ?, hwarwid 2 el. 300 personer säges wara tilstädes. Ursäkta hastigheten. Förblifwer

T.S.

Skeda d. 18 aug. 1719

Art. Munschenberg.

i bland Herrgården Borg, som låg wid Kyrkan, Gref. Hinschöld. k) Kongl. Slått. m) Herregård Gref. Wachtmeisters, n) Herregård Gref. Oxenstiernas, o) Kongl. Slått, p) skön Herregård.

x) prosten Samuel Älfs Måg i Qwillinge, siste pastor och Prost i Vreta Kloster.